

S. FILONENKO
Berdiansk

**ADVENTURES OF POETRY IN SHOW-BUSINESS LABYRINTHS:
POP SONGS LYRICS AS POPULAR FICTION PHENOMENON**

The article deals with the phenomenon of pop songs lyrics and possibilities of their literary analyzes. The theoretical basis are the ideas of Teodor Adorno and Simon Frith on the industrial nature of smash-hits production. The importance of the audience reception and synthetic nature of these artifacts (connections with music, performance, show, video) is accented.

Key words: pop music, popular culture, song, smash-hit, lyrics.

С. О. ФИЛОНЕНКО
г. Бердянск

**ПРИКЛЮЧЕНИЯ ПОЭЗИИ В ЛАБИРИНТАХ ШОУ-БИЗНЕСА:
ТЕКСТЫ ПОП-ПЕСЕН КАК ЯВЛЕНИЕ МАССОВОЙ ЛИТЕРАТУРЫ**

В статье рассматривается феномен текстов поп-музыки и возможности их литературоведческого анализа. Теоретической основой служат идеи Т. Адорно и С. Фрита об индустриальном характере производства шлягеров. Подчеркивается важность учета характера рецепции и синтетической природы артефактов (связей с музыкой, перформансом, шоу, видео).

Ключевые слова: поп-музыка, массовая культура, песня, шлягер, лирика.

Стаття надійшла до редколегії 21.07.2014 р.

УДК 82.091

В. О. ХРИСТО

м. Херсон

kisanchik85@mail.ru

УКРАЇНСЬКИЙ ПОСТМОДЕРНІЗМ В ОЦІНЦІ КРИТИКИ

У статті розглядаємо український варіант літературного постмодернізму, зокрема його історичну зумовленість на українському ґрунті кінця ХХ – початку ХХІ ст. Подаємо аналіз поглядів сучасних літературознавців стосовно феномену постмодернізму в сучасній українській літературі.

Ключові слова: критика, постмодернізм, постмодерний дискурс, пострадянська література, сучасний літературний процес.

Українська література зламу тисячоліть має принципово новий якісний характер. Як справедливо зазначає Я. Поліщук, «пошук літературою власної ідентичності – процес знаковий і постійно триваючий. Він зазнає пошквалень та спалахів у моменти, коли система естетичних вартостей підлягає радикальному переосмисленню і, навпаки втрачає гостру актуальність, якщо існує недавно вироблений канон та досконалі тексти, котрі той канон стверджують та привілеюють. У нинішній ситуації переживає швидше перший сценарій» [11, 116]. Важко не погодитися із думкою дослідника. До того ж більшість літературознавців схильні осмислювати її як постмодерну, в межах якої співіснують постмодернізм, неомодернізм, неопозитивізм, неоавангардизм.

Проблема вивчення сучасної української літератури сьогодні стає однією з найгостріших, котра стимулює дослідників до активних наукових пошуків. У цьому напрямі важливими є здобутки Ю. Андруховича [10],

Є. Барана [1], Н. Білоцерківець [2], І. Бондар-Терещенка [3], Т. Гундорової [4], В. Єшкілева [10], О. Ільницького [5], Л. Лавринович [7], М. Павлишина [9], Я. Поліщука [11], Р. Семківа [12], І. Старовойт [13], І. Фізера [14], Р. Харчук [15] та багатьох інших.

Метою нашого дослідження є визначення особливостей національної своєрідності українського варіанту літературного постмодернізму та простежити генезу поглядів сучасних літературознавців на окреслене явище.

Поява і розвиток постмодернізму в Україні були обумовлені змінами різного характеру, що відбулися на зламі століть. Це й перебудова державної системи, це й низка реформ політичного, соціально-економічного та культурного характеру. Усі ці реалії показали неспроможність життя за «старими» канонами, які себе вичерпали. Нова епоха почала вимагати від митців не тільки нового світовідчуття та пошуку самоідентичності, а й нових форм зображення реальності, нових виража-

льних засобів. Це яскраво відбивається в розвитку сучасної культури, зокрема літератури.

Як ми вже акцентували попередньо, постмодернізм як об'єкт дослідження останнім часом займає одне з провідних місць у різних галузях культури. І це не дивно, адже він якнайкраще відображає кризове світовідчуття людини зламу епох. Так, починаючи з 90-х років в українському літературознавстві розпочалася жвава дискусія навколо питань часу появи постмодернізму, потрактування його засадничих основ та визначення естетичної цінності. У цьому питанні вітчизняні дослідники займають полярні позиції: одні вважають (Т. Гундорова, Р. Харчук, В. Даниленко, І. Старовойт, М. Павлишин), що постмодернізм є закономірним етапом розвитку сучасного українського суспільства й літератури зокрема, інші – що його існування не є можливим у силу багатьох обставин (Є. Баран, Я. Поліщук, С. Квіт, О. Ільницький, І. Фізер). Таку позицію критики пояснюють тим, що в Україні свого часу не досяг апогею свого розвитку модернізм, як естетико-культурний попередник постмодернізму. Однак, зважаючи на транскультурність постмодернізму, маємо підстави говорити про можливість його паралельного існування з модернізмом на теренах сучасної української літератури.

Свого часу постмодернізм став предметом обговорення на численних конференціях дискусійного характеру. Найфаховіші публікації, присвячені дослідженню побутування постмодернізму в українській літературі, стали з'являтися у часописі «Слово і час» під рубрикою «Літературне рішення 90-х та модернізм, постмодернізм, авангард, молодь сучасна і колишня etc.». Початок функціонування терміну «постмодернізм» поклала Н. Білоцерківець, визначивши постмодерну тональність літгуртів «Бу-Ба-Бу», «Пропала грамота».

Предтечами нової естетики вважаються поети Нью-Йоркської групи та «київської» поетичної школи, творчість яких є яскравим прикладом принципового несприйняття канонів соцреалізму. Дослідник В. Даниленко вбачає коріння постмодерної української літератури у творчості сімдесятників. Часто до постмодернових явищ дослідники відносять «химерну» прозу 70-х років ХХ століття, «київську» іронічну школу, покоління 80–90-х

років, покоління міленіуму (Т. Гундорова, В. Даниленко, Р. Харчук).

Протягом останніх десятиліть з'явилась ціла низка літературознавчих праць, присвячених сучасному літературному процесу. Так, свого часу, критик Л. Лавринович започаткувала теоретичне обґрунтування явища постмодернізму в українській культурі статтею «Сучасний український постмодернізм – Напрямок? Стиль? Метод?». У своїй статті дослідниця обстоює думку про те, що постмодернізм в Україні є «данністю, спричиненою соціально-культурною ситуацією у світі» [7, 39]. Авторка, беручи за основу умови виникнення постмодернізму, розглядає семантико-світоглядні особливості українського, російського й польського варіантів постмодернізму, зазначаючи при цьому, що західний постмодернізм є продуктом споживацького постіндустріального суспільства, тоді як східний – є мистецтвом постколоніальної епохи повалення тоталітарної системи СРСР.

Суголосною є думка Т. Гундорової, яка у численних працях, займаючись питанням класифікації сучасної української літератури, перш за все акцентує увагу на хронологічних рамках постмодернізму, та визначає її як «постколоніальну», «постапokalіптичну» та «постчорнобильську». Останнє визначення дослідниця подає, наголошуючи, що «саме в зв'язку з Чорнобилем можна та варто говорити про ситуацію українського постмодерну, адже для багатьох філософів постмодернізм асоціюють з ядерною епохою – ситуацією кінця світу» [4, 12]. За її визначенням, «постмодернізм в українській літературі втілюється топографічно, як переплетення ідеальних місць, географічних мап, текстів і дискурсів на поверхні тіла національної культури. Український постмодернізм підриває ідеологічний простір тоталітарної культури СРСР» [4, 12]. Саме аварія на ЧАЕС показала розчарування в різноманітних концепціях і тим самим стала відправним пунктом для легалізації ситуації постмодерну.

Дещо іншу позицію щодо визначення сучасної літературної ситуації як постмодерної, займає Я. Поліщук, звертаючи увагу на суттєві відмінності західної моделі постмодернізму та української ситуації в культурі й суспільстві загалом, зазначаючи, що західні критерії окрес-

лення постмодернізму є неприйнятними в умовах української культури дев'яностих років. До того ж, автор обстоює потребу відстежити адекватність постмодерної ситуації в Україні, адже «ані постмодерний тип культури, ані мультимедійна рецепція у нас і досі не стали явищами загальнопоширеними, аби заявляти про перемогу постмодернізму на уламках недавно зруйнованої домодерної імперії» [11, 117]. Проте тут же додає, що «українська цивілізація останніх десятиліть істотно змінилась, що неабияк позначилось на створенні сприятливих умов для розвитку постмодерної есеїстики, співзвучними з тими процесами, які раніше розгорталися на Заході» [11, 117].

На переконання предтечі українського постмодерну Ю. Андруховича, «постмодернізм є певним станом, певною кондицією в культурі, хоч і не тільки в культурі, яка характеризується відмовою від пріоритетності «нового»; це усвідомлення остаточної, онтологічно зумовленої безвиході будь-якої з практик» [1, 7]. Але при цьому автор говорить про продуктивність естетики постмодернізму в українській культурі, тоді як В. Єшкілев визначає естетичну вичерпність постмодернізму. Розділяючи думку митця, Р. Семків акцентує увагу більше на аналізі онтологічних засад постмодерну загалом, і його українського варіанту зокрема, визначаючи, як «стан культури, епоху розвитку цивілізації, коли втрачено довіру до автентичності всіх культурних концепцій чи манер художнього письма» [12, 14].

Про розчарування та втрату довіри у ситуації постмодернізму говорить І. Бондар-Терещенко, зазначаючи, що «у першу чергу, постмодернізм являє собою філософію, збудовану на глибокому розчаруванні в ідеї історичного прогресу». Саме в ньому він вбачає внутрішню свободу від заангажованості всюдисущого соцреалізму, асоціюючи його український варіант із постсовкізмом та постімперським світобаченням з його свободою вибору» [3, 57]. У той саме час С. Квіт наполягає на тому, що «постмодернізм навпаки пропагує не свободу вибору, а свободу не мати жодної точки зору. На думку дослідника, постмодернізм руйнує романтичну за своєю природою українську культуру» [6, 62]. Близькою до такого бачення ролі постмодернізму є позиція Є. Барана, який вважає постмодернізм негативним явищем у сучасній українській літературі, і протиставляє йому традиційну і національно самобутню українську літературу.

І. Старовойт у дослідженні «Український постмодернізм у критичному та художньому дискурсах кінця ХХ століття» подає ґрунтовний аналіз літературної ситуації останніх десятиліть як постмодернової, досліджуючи прояви розголошу та внутрішнього розвитку літературного постмодернізму в Україні. Варто наголосити на тому, що серед досліджень постмодернізму в українській критиці останніх років, пропонується праця вигідно виділяється тим, що авторка визначає ряд національних рис саме українського варіанту постмодернізму та його стилістичного призначення на теренах української культури.

Щодо визначення національних рис українського постмодернізму, то тут варто звернути увагу на дослідження Р. Харчук, яка робить першу спробу вивчення літературної дискусії щодо постмодернізму, його естетичних орієнтацій та особливостей в українському письменстві на матеріалі творчості найпомітніших прозаїків нашого сьогодення.

До дискусії щодо постмодернізму також долучилися вчені діаспори – О. Ільницький (США), М. Павлишин, (Австралія), І. Фізер (Канада). Після публікації на сторінках журналу «Слово і час» статей М. Павлишина «Українська культура з погляду постмодернізму», «Застереження як жанр», присвячених аналізу постмодерністських прикмет сучасної української прози, О. Ільницький виступає зі статтю «Трансплантація постмодернізму: сумніви одного читача», де заперечує саме існування українського постмодернізму.

У своїй статті О. Ільницький, акцентуючи увагу на обставинах появи постмодернізму в культурі Західної Європи, зазначає, що постмодернізм є реакцією на більш ніж сімдесятилітнє засилля модернізму в усіх сферах західноєвропейського культурного життя. І, виходячи з даного положення, стверджує неможливість узгодження постмодернізму (в його широкому розумінні) з українським культурним досвідом останнього сімдесятиліття, адже «який може бути постмодернізм в Україні, якщо модернізм там закінчився, ледве почавшись, і фактично жодне покоління, крім майже цілком винищеного («розстріляного»)

покоління 20-х років, так і не запізналося з ним як з інтегральним процесом свого культурного життя» [5, 112]. Тому, на думку дослідника, термін «постмодернізм» в українському контексті слід вживати дуже обачно, як такий, що ані не відповідає українським реаліям, ані допомагає зрозуміти процеси, які сьогодні відбуваються в українській культурі.

Категорично протилежну позицію займає М. Павлишин, наголошуючи на універсальності постмодернізму, його толерантності і гнучкості, що дозволяє спокійно ввібрати в себе риси місцевої культури, тим самим змінюючи її та позбавляючи автентичності. Автор також погоджується з тим, з'явився постмодернізм як певний тип опозиції до авторитету модернізму у високій культурі Заходу. Проте, дослідник зауважує, що «префікс «пост» у постмодернізмі не має семантики «після», адже модернізм і постмодернізм можуть існувати паралельно, хоч між ними існує напруга. Постмодернізм створює сприятливі умови для запізнілої рецепції модернізму» [9, 116].

Змальовуючи розрізненість наукових поглядів на постмодернізм І. Фізер піддає сумніву саме існування постмодернізму. Дослідник акцентує увагу на тому, що постмодернізм звів філософію до «мовної гри», тим самим позбавивши її багатофункціональності. Науковець підкреслює, що «культурологічну ситуацію сьогодення важко окреслити відповідним терміном з огляду на її розпливчатість, позбавленість чітких атрибутів. І тому саме такий «порожній» термін як «постмодернізм» їй якнайбільше підходить» [14, 117].

Але не лише питання генези та ціннісних орієнтирів постмодернізму як явища в українській літературі цікавила дослідників. Неодноразово літературознавцями робилися спроби розробити єдину класифікацію сучасної постмодерної літератури. Дослідник природи літературного постмодернізму Р. Харчук, провівши власні розвідки у цій царині, доходить висновку, що перша така спроба належить В. Єшкілеву. Саме він на сторінках «Плеорами 3'98: Малій українській енциклопедії актуальної літератури» виокремив наступні види постмодерних дискурсів в сучасній українській літературі: «тестаметарно-рустикальний, тобто традиційний, постмодерний та неомодерний» [10, 19].

Наразі в українському літературознавстві виокремлюються три основні класифікації сучасної української літератури, які базуються на таких принципах: генераційному (І. Бондар-Терещенко, Т. Гундорова, В. Даниленко, Л. Демська, В. Єшкілев), територіальному (Н. Білоцерківець, В. Даниленко), принципу естетичної та стильової орієнтації (Н. Зборовська, Р. Харчук). За генераційним (поколінневим) принципом виокремлюють сімдесятників, вісімдесятників, дев'яностників та двотисячників або ж покоління міленіуму. За територіальним (географічним) принципом виділяють «житомирську» та «галицьку» школи (В. Даниленко) або ж «київсько-житомирську» та «галицько-станіславську» (Н. Білоцерківець). Існує також поділ за естетичним принципом на «західників» і «ґрунтівців» (Р. Харчук), поділ на «карнавальну» та «міфологічні» школи (Н. Зборовська).

Таким чином, проаналізувавши погляди сучасних літературознавців можемо з упевненістю говорити, що представники сучасного літературознавства, як вітчизняного, так і зарубіжного, не мають одностайної думки ні щодо часу виникнення постмодернізму на теренах української культури, ні щодо поцінування його ціннісно-естетичних засад. Погляди дослідників мають часом діаметральний характер. Якщо одні обґрунтовують культурно-історичну зумовленість українського постмодернізму, то інші вважають неправомірним навіть припустити існування постмодернізму в українській літературі. Ми ж поділяємо думку про те, що постмодернізм варто сприймати як даність, як закономірний етап у розвитку вітчизняної літератури, не зважаючи на те, що колись в українській літературі не досяг свого апогею розвитку модернізм як естетична практика. І тут же варто додати, що сучасна ситуація в українській літературі дає можливість говорити про одночасне існування в ній і модернізму, і постмодернізму, що і визначає особливість сучасного українського літературного процесу.

Список використаних джерел

1. Баран Є. В одній літературній шерензі: літературні рушення 90-х та модернізм, постмодернізм, авангард, молодь, сучасна й колишня, ЕТС / Євген Баран // Слово і час. — 1996. — № 7. — С. 30—32.
2. Білоцерківець Н. Бу-Ба-Бу та ін. / Наталка Білоцерківець // Слово і час. — 1991. — № 1. — С. 42—52.

3. Бондар-Терещенко І. Апорія постмодерну / Ігор Бондар-Терещенко // Слово і час. — 1999. — № 3. — С. 57—58.
4. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн / Тамара Гундорова. — К. : Критика, 2005. — 264 с.
5. Ільницький О. Трансплантація постмодернізму: сумніви одного читача / О. Ільницький // Сучасність. — 1995. — № 10. — С. 111—115.
6. Квіт С. У межах, поза межами й на межі / С. Квіт // Слово і час. — 1999. — № 3. — С. 62—64.
7. Лавринович Лілія. Сучасний український постмодернізм — Напрямок? Стиль? Метод? // Лілія Лавринович. — Слово і час. — 2001. — № 1. — С. 39—46.
8. Павлишин М. Застереження як жанр / М. Павлишин // Сучасність. — 1995. — № 10. — С. 116—119.
9. Плерома. Мала українська енциклопедія актуальної літератури / Уклад. В. Єшкілев, Ю. Андрухович. — Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1998. — 288 с.
10. Поліщук Я. Постмодерна пропозиція і сучасна література / Я. Поліщук // Вісник Львів. ун-ту. Серія філол. — Вип. 33. — Ч. 1. — 2004. — С. 116—120.
11. Семків Р. Постмодернізм як дискусія та дискурсивність (з побіжними нотатками про українську літературну ситуацію) / Р. Семків // Література плюс. — 1990. — № 11—12. — С. 13—16.
12. Старовойт І. Український постмодернізм у критичному та художньому дискурсах кінця ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / І. М. Старовойт. — Л., 2001. — 19 с.
13. Фізер І. Постмодернізм: post / ante / modo — термін з нульовим значенням / І. Фізер // Сучасність. — 2000. — № 3. — С. 117—123.
14. Харчук Р. Сучасна українська проза. Постмодерний період / Роксана Харчук. — К. : Академвидав, 2008. — 248 с.

V. KHRISTO
Kherson

THE UKRAINIAN VARIANT OF LITERARY POSTMODERNISM IN THE EVALUATION OF CRITICS

The Ukrainian variant of literary Postmodernism is examined in the article, in particular its historical conditionality on Ukrainian soil of end of the XX – beginning of XXI. The opinions of modern literary critics on the phenomenon of Postmodernism in the modern Ukrainian culture are analyzed

Key words: criticism, Postmodernism, Postsoviet literature, Postmodernism discourse, modern literary process.

В. А. ХРИСТО
г. Херсон

УКРАЇНСЬКИЙ ВАРИАНТ ЛІТЕРАТУРНОГО ПОСТМОДЕРНІЗМА В ОЦЕНКЕ КРИТИКИ

В статті розглядається український варіант літературного постмодернізму, в частині його історична обумовленість на українській землі кінця ХХ – початку ХХІ століть. Проаналізовані погляди сучасних літературознавців на феномен постмодернізму в сучасній українській культурі.

Ключові слова: критика, постмодернізм, постсовєтська література, постмодерний дискурс, сучасний літературний процес.

Стаття надійшла до редколегії 25.06.2014 р.

УДК [821.161.2+39](07)

О. О. ЦИГАНОК

м. Умань

ksana-vania@ukr.net

ЕТНОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ ТВОРЧОСТІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА (НА МАТЕРІАЛАХ ТВОРІВ, ЩО ВИВЧАЮТЬСЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ)

У статті розглядається етнографічний аспект творчості Т. Шевченка та особливості його використання у процесі вивчення української літератури.

Ключові слова: національне виховання, етнографічний аспект, українська література, фольклорний образ, символ.

Реалії сьогодення свідчать, що для подальшої розбудови української держави важливою передумовою є усвідомлення народом своєї національної ідентичності, на основі якої формується національна свідомість і самосвідомість, національний дух та етнічна

ментальність. Знання базових рис нації виконують прогностичну функцію та дають змогу, придивившись глибше до себе, зазирнути в майбутнє, адаптуватися до нього.

Входження України в європейський освітній простір та глобалізаційні процеси, що охо-